

Lublin, dnia 29 października 2019 roku

Prof. dr hab. Anna Przyborowska-Klimczak
Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Iryny Kozak-Balaniuk

pt. Bezpieczeństwo żeglugi morskiej w cieśninach międzynarodowych.

Studium prawnomiędzynarodowe,

napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dr. hab. Wojciecha Szczepana Staszewskiego
oraz pod opieką naukową promotora pomocniczego Pani dr Anny Szarek-Zwijacz

1. Uwagi wstępne

Niniejsza recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Iryny Kozak-Balaniuk pt. *Bezpieczeństwo żeglugi morskiej w cieśninach międzynarodowych. Studium prawnomiędzynarodowe*, została sporządzona z uwzględnieniem kryteriów, jakie powinna spełniać rozprawa doktorska, określonych w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669) oraz przewidzianych w przepisach zawartych w § 6 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 r. poz. 261). Zgodnie z ustawą z 2003 r. rozprawa doktorska, przygotowana pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę kandydatki w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

2. Wybór tematu rozprawy

Tematyka badawcza przedstawiona w recenzowanej rozprawie doktorskiej zasługiwała na to, by uczynić ją przedmiotem analizy prawniczej. Nie była bowiem dotychczas w sposób całościowy i pogłębiony prezentowana w polskim i zagranicznym piśmiennictwie naukowym z zakresu prawa międzynarodowego. Ponadto uzasadnienie dla

podjęcia tej tematyki stanowi jej aktualność i istotne znaczenie dla spraw bezpieczeństwa międzynarodowego oraz rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych. Można zauważyć, że w ostatnich latach wzrosło także zainteresowanie polskich przedstawicieli nauk prawnych problemami międzynarodowego prawa morza oraz różnymi aspektami bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym bezpieczeństwa morskiego. Warto wspomnieć o takich pracach jak: „Leksykon bezpieczeństwa morskiego” pod red. Tomasza Szubrychta, Warszawa 2016, monografia Justyny Nawrot „Międzynarodowe prawo bezpieczeństwa morskiego”, Warszawa 2019, a także monografia Dominiki Wetoszki „Dochodzenie roszczeń morskich w świetle zasady ograniczenia odpowiedzialności w stosunkach żeglugowych”, Warszawa 2019. Należy jednak podkreślić, że rozprawa doktorska Pani Iryny Kozak-Balaniuk ma charakter w pełni oryginalny ze względu na zakres i sposób przedstawienia w niej problematyki bezpieczeństwa żeglugi morskiej w cieśninach międzynarodowych, w stosunku do których są stosowane różne reżimy prawnomiędzynarodowe.

3. Systematyka i charakterystyka treści rozprawy

Rozprawa została poprawnie skonstruowana pod względem podziału treści pomiędzy poszczególne rozdziały i podrozdziały. Ich układ jest logiczny, a tok prowadzonych wywodów – uporządkowany.

Całość rozważań ujęła Doktorantka w pięciu rozdziałach, poprzedzonych wstępem i podsumowanych w zakończeniu. Wstęp zawiera elementy typowe dla tej części pracy: uzasadnienie wyboru tematu rozprawy, określenie celu przeprowadzonych badań i hipotezy badawczej, krótką charakterystykę treści poszczególnych rozdziałów oraz wskazanie metod badawczych. Brakuje w nim natomiast odniesienia do stanu piśmiennictwa, bowiem oprócz ogólnego stwierdzenia, że nie ma w polskim piśmiennictwie kompleksowych opracowań dotyczących problemów przedstawionych w rozprawie oraz ogólnikowo sformułowanej uwagi, że „Także literatura światowa wykazuje niedostatki w tym zakresie”, Autorka nie zawarła w nim bliższych informacji na temat dostępnej i wykorzystanej literatury, chociaż jej wykaz zamieszczony na końcu pracy jest obszerny.

Pozytywnie należy natomiast ocenić wyodrębnienie w strukturze wszystkich rozdziałów rozprawy: wprowadzenia wskazującego zasadnicze kwestie podejmowane przez Autorkę w poszczególnych rozdziałach oraz podsumowania zawierającego wnioski końcowe wynikające z przeprowadzonych analiz.

Rozdział I pracy obejmuje ustalenia terminologiczne dotyczące pojęcia cieśnin, rys historyczny kształtowania się ich statusu prawnego i rozważania odnoszące się do klasyfikacji cieśnin wykorzystywanych do żeglugi międzynarodowej. W rozdziale II, po wyjaśnieniu pojęcia bezpieczeństwa żeglugi morskiej w prawie międzynarodowym, została przedstawiona charakterystyka zagrożeń dla tego bezpieczeństwa: piractwa i terroryzmu morskiego, działań zbrojnych w regionie cieśniny oraz napływu nieregularnych migrantów drogą morską. W odniesieniu do trzech kolejnych rozdziałów pracy kryterium podziału treści wyznaczył prawnomiędzynarodowy reżim żeglugi stosowany w cieśninach międzynarodowych. Autorka poddała zatem analizie kwestie bezpieczeństwa żeglugi w cieśninach, w których odbywa się ona zgodnie z prawem przejścia tranzytowego (rozdział III), zgodnie z prawem nieszkodliwego przepływu (rozdział IV) oraz zgodnie z zasadami ustalonymi w specjalnych umowach międzynarodowych (rozdział V).

Zakończenie pracy zawiera wnioski końcowe oraz postulaty *de lege ferenda*. Można zauważyć, że wobec szczegółowych podsumowań i wniosków, które zostały zamieszczone we wszystkich rozdziałach pracy, Autorce trudno było wykazać się oryginalnością w formułowaniu wniosków na końcu pracy. Nawiązała zatem do wcześniejszych konstatacji, nadając im bardziej ogólny charakter. Słusznie też uzupełniła je w zakończeniu uwagami *de lege ferenda*.

4. Hipoteza badawcza i metody badawcze rozprawy

We wstępie Doktorantka starała się wskazać hipotezę badawczą, jednak jej sformułowaniu nadała postać pytania: czy i w jakim zakresie współczesne zjawiska występujące w regionach cieśnin międzynarodowych wpływają na bezpieczeństwo żeglugi w tych cieśninach. Hipoteza powinna mieć postać zdania, które zostanie potwierdzone w wyniku przeprowadzonych badań. Prawidłowo skonstruowana hipoteza powinna dotyczyć niezbadanych wcześniej i istotnych kwestii, mieć ogólny charakter, uwzględniający różne fakty i zjawiska, być wyrażona w sposób niesprzeczny wewnątrznie i jednoznaczny oraz być sprawdzalna. Bardziej prawidłowo zostały przedstawione przez Autorkę cele pracy. Jako zasadniczy cel wskazała dokonanie wieloaspektowej analizy obowiązujących przepisów i ustalenie, czy stanowią one wystarczający standard zapewnienia bezpieczeństwa w cieśninach międzynarodowych. Określenie ogólnego celu uzupełniła też sformułowaniem czterech bardziej szczegółowych pytań badawczych, z tym, że pierwsze z nich stanowi powtórzenie pytania przedstawionego w ramach celu ogólnego.

Kolejne pytania odnoszą się do kwestii, czy przyjęte uregulowania prawne są aktualne, biorąc pod uwagę rozwój żeglugi międzynarodowej, czy działania podejmowane przez państwa nie naruszają tych uregulowań i czy w odniesieniu do cieśnin, w których żegluga odbywa się na podstawie specjalnych umów ich postanowienia są rzeczywiście stosowane w praktyce.

Autorka wskazała trzy metody badawcze, które wykorzystwała przy pisaniu w pracy: dogmatyczną, historyczno-prawną i socjologiczną. Zaznaczyła, że główną metodą była metoda analizy prawniczej, którą posługiwała się w odniesieniu do przepisów prawnych przedstawianych i interpretowanych w rozprawie. Metoda historyczno-prawna znalazła zastosowanie do ukazania procesu kształtowania się sytuacji prawnej cieśnin międzynarodowych. Metoda socjologiczna była przydatna przy wyjaśnianiu problemów migracji, które obecnie mają istotny wpływ na bezpieczeństwo żeglugi w cieśninach międzynarodowych.

5. Merytoryczna ocena rozprawy

Pod względem merytorycznym rozprawa zasługuje na wysoką ocenę. Autorka wykazała się dobrą znajomością międzynarodowego prawa morza, a także wiedzą z zakresu innych działów prawa międzynarodowego, zwłaszcza prawa traktatów i prawa organizacji międzynarodowych.

Praca została napisana z uwzględnieniem właściwie dobranego i bardzo bogatego zestawu pozycji piśmiennictwa naukowego, szczególnie zagranicznego. Należy podkreślić, że powołując się na wypowiedzi różnych autorów, zarówno w zakresie ustaleń definicyjnych, jak też poglądów zawartych w ich pracach, Doktorantka nie ogranicza się do ich deskryptywnego zaprezentowania, ale stara się przedstawić własne stanowisko – krytyczne lub aprobujące.

Umiejętnie zarysowuje też genezę uregulowań prawnych dotyczących kodyfikacji międzynarodowego prawa morza, ukazując różne czynniki, które wpłynęły na ostateczny kształt postanowień Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r.

Istotną zaletą pracy jest bardzo szczegółowa charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa żeglugi w cieśninach, oparta na trafnie dobranym materiale faktograficznym, wzbogaconym przez dołączenie aktualnych danych statystycznych i dodatkowo uzupełnionym wykresami i mapami. Interesujące są rozważania dotyczące zagrożeń bezpieczeństwa spowodowanych piractwem, uwzględniające uregulowania

zawarte nie tylko w Konwencji o prawie morza, ale też w innych dokumentach międzynarodowych. Na ich podstawie Autorka dokonuje rozróżnienia piractwa, rozboju na morzu i terroryzmu morskiego. Mam natomiast wątpliwość, czy prawdziwa jest informacja, powtórzona za innymi autorami, że „obecnie istnieje 109 definicji terroryzmu” (s. 83), bo wydaje się, że tej liczby nie można precyzyjnie określić.

Za najbardziej wartościowe pod względem merytorycznym uważam rozdziały III, IV i V zawierające prawidłowo przeprowadzoną interpretację uregulowań prawnych przyjętych w dokumentach międzynarodowych. Nie ogranicza się ona do wnikliwej analizy odpowiednich postanowień Konwencji o prawie morza, ale obejmuje też wiele innych umów i aktów prawnych. Analiza ta stanowi podstawę do formułowania trafnych poglądów na temat roli przyjętych rozwiązań prawnych w kontekście współczesnych problemów związanych z dynamicznym rozwojem żeglugi międzynarodowej, w dużej mierze realizowanej z wykorzystywaniem cieśnin międzynarodowych. Poglądy te są właściwie uzasadniane, a ponadto dołączono do nich szczegółową analizę statusu prawnego i sytuacji faktycznej dotyczącej żeglugi morskiej w wybranych cieśninach: Malakka i Cieśninie Singapurskiej, Cieśninie Tirańskiej oraz cieśninach tureckich. Doktorantka wykazała się dużą skrupulatnością w przedstawieniu aktualnych problemów związanych z żeglugą. Można jednak wyrazić pewien niedosyt, że nie przedstawiła szerzej sytuacji cieśnin bałtyckich, ze względu na ich znaczenie dla Polski, państwa położonego nad Morzem Bałtyckim.

6. Język i formalna strona rozprawy

Prawniczy język rozprawy jest na ogół poprawny, ale w tekście można też wskazać wyrażenia nieprecyzyjne, drobne usterki stylistyczne i gramatyczne, które powinny być skorygowane, jeśli rozprawa zostanie przekazana do publikacji. Warto wskazać dla przykładu kilka wyrażen wymagających korekty: kilkakrotnie użyte określenie „tytułowy zakres” na s. 7 i dwa razy na s. 8, „preludium do analizy” (s. 11), „defekty Konwencji” (s. 45), „na pierwszy rzut oka” (s. 83), „czyny nie posiadają jurysdykcji uniwersalnej” (s. 86), „braki w przepisach” (s. 201), „można rzec, że przeważają aktualnością” (s. 215).

Na klarowność niektórych wypowiedzi Doktorantki niekorzystnie wpływa posługiwanie się niekiedy nadmiernie rozbudowanymi, wielokrotnie złożonymi zdaniami.

W tekście można też dostrzec szczególne upodobanie Autorki do używania, często na początku zdań, wyrazu „niemniej”. Dla zilustrowania tej praktyki posłużę się jedynie

przykładowym zestawieniem stron, z różnych części pracy, na których użyto wyrazu „niemniej”: 93, 94 (dwa razy), 95 (dwa razy), 99, 101, 107, 155 (dwa razy), 157, 158 (dwa razy), 159, 164 (dwa razy), 174, 177, 178, 184, 191 (dwa razy), 192, 212, 213, 215 (dwa razy), 219, 220, 225. W wielu miejscach pracy nieprawidłowo użyto wyrazu „znacząco” lub „znaczący” zamiast określeń „znacznie” lub „znaczny”. Zastrzeżenia budzi stosowanie w niektórych wyrażeniach wielkich liter, sugerujących posługiwanie się nazwami własnymi, w szczególności dotyczy to określeń: „Cieśniny Tureckie” i „Cieśniny Bałtyckie”.

Można było w niektórych miejscach rozprawy zrezygnować z cytowania obszernych fragmentów dokumentów międzynarodowych, zastępując je przedstawieniem ich treści własnymi słowami. Niektóre cytaty są przytaczane więcej niż jeden raz.

Pewne nieprawidłowości występują w odniesieniu do techniki redagowania przypisów. Zbędne są przypisy zawierające tylko informację dotyczącą określonych artykułów Konwencji o prawie morza, zwłaszcza wtedy, gdy tego rodzaju informacja została już zamieszczona w odpowiednim fragmencie tekstu. Zdarzają się też kolejne przypisy o takiej samej treści, bez stosowania ich skróconej wersji. Pozytywnie należy ocenić umiejętne posługiwanie się przez Doktorantkę przypisami o charakterze dygresyjnym, które uzupełniają, przez podanie dodatkowych informacji lub uwag, zasadniczy tok wywodów.

Korekta techniczna rozprawy została przeprowadzona na ogół starannie, ale więcej usterek literowych i gramatycznych pozostało w dwóch ostatnich rozdziałach pracy.

W ramach oceny strony formalnej rozprawy należy podkreślić staranne opracowanie przez Autorkę obszernego wykazu źródeł i literatury. Dokonała bowiem prawidłowej klasyfikacji źródeł, a w ramach poszczególnych ich kategorii uporządkowała je zgodnie z kryterium chronologicznym. W zestawieniu pozycji literatury zastosowała podział na prace zwarte oraz artykuły i studia, stosując porządek alfabetyczny w odniesieniu do nazwisk autorów prac.

Do pracy zostało załączone streszczenie w języku polskim i angielskim.

7. Końcowa ocena rozprawy

Podsumowując przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że bardzo pozytywnie oceniam rozprawę doktorską Pani mgr Iryny Kozak-Balaniu pt. *Bezpieczeństwo żeglugi morskiej w cieśninach międzynarodowych. Studium prawnomiędzynarodowe*. Uważam, że Doktorantka podjęła w rozprawie ważny i aktualny problem naukowy, a po przeprowadzeniu wnikliwej analizy aktów prawnych i po zaprezentowaniu poglądów

przedstawiciele nauki, przedstawiła jego oryginalne rozwiązanie. Treść rozprawy potwierdza jej dobrą znajomość zagadnień prawa międzynarodowego, a wysoka wartość pracy pod względem merytorycznym, metodologicznym i formalnym uzasadnia stwierdzenie, że Doktorantka wykazała się umiejętnościami do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. Przedstawiam zatem wniosek o dopuszczenie Pani mgr Iryny Kozak-Balaniuuk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Pyborowicz-Idlimner